

Cenab-ı Hakk'a malûm ve maruf unvanıyla bakacak olursan meçhul ve menkûr olur.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Cenab-ı Hakka malûm ve mâruf ünvanıyla bakacak olursan, meçhul ve menkûr olur. Çünkü, bu malûmiyet, örfî bir ülfet, taklidî bir sema'dır. Hakikati ilâm edecek bir ifade de değildir. Maahaza, o ünvanla fehme gelen mânâ, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak, Zât-ı Akdesi mülâhaza için bir nevi ünvandır. Amma Cenab-ı Hakka mevcud-u meçhul ünvanıyla bakılırsa, mârufiyet şûâları bir derece tebarüz eder. Ve kâinatta tecellî eden sıfât-ı mutlaka-i muhîta ile, bu mevsufun o ünvandan tulû etmesi ağır gelmez.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Cenab-ı Hakk'a malûm ve maruf unvanıyla bakacak olursan meçhul ve menkûr olur. Çünkü bu malûmiyet, örfî bir ülfet, taklidî bir sema'dır. Hakikati i'lam edecek bir ifade de değildir.

Cenâb-ı Hakk'a "malûm ve mâruf" unvanıyla, yani "zaten bilinen, zaten tanınan" bir varlık gibi bakarsan; O, kalbinde meçhul ve menkûr hâle gelir. Çünkü bu tür bir bilmek, hakikî bir marifet değil; örfî bir ülfet, taklidî bir işitmedir. İnsanın kültüründen, alışkanlığından, çevresinden devraldığı bir isim bilgisidir. Hakikati i'lâm eden, kalbi uyandıran bir bilgi değildir.

Eğer insan Allah'a, "Ben O'nu zaten biliyorum." tavrıyla bakarsa; aslında O'nu hiç tanımamış olur. Çünkü bu bilgi; alışkanlıktan, kültürden, kulaktan dolma ifadelerden ibarettir. Bu tavır, Allah'ı zihindeki kalıplara sığdırır, O'nu sıradanlaştırır, küçültür. Hakiki marifet ise böyle bir zeminde doğmaz.

"Hakikat-i mutlaka, mukayyed enzâr ile ihâta edilmez." Mutlak hakikat, kayıtlı ve sınırlı nazarlarla kuşatılamaz.

Hz. Ali'ye (r.a) Allah hakkında sual sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:"Allah'ı kalbine gelen,

tahayyül, tasavvur ve tevehhüm ettiğin bütün ahvâlin maverasında bilmektir.”

Bir çocuk, “Ben padişahı tanıyorum, adı Mehmet’tir.” dese; bu padişahı tanımak değildir. Sadece ismini bilmiştir. Hakikatiyle tanımamıştır.

İnsanın kalbi, zihni, akli ve hayali mahlûktur. Onlara gelen her tasavvur da mahlûktur. Allah ise zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde mahlûkata benzemez. Akla, hayale gelen her şey yaratılmış olduğuna göre; o tasavvurları ulûhiyet makamına yaklaştırmak apaçık bir sapmadır. Çünkü mahlûk ölçüsüyle Hâlık tasvir edilemez.

Hz. Ebû Bekir’in (ra) şu sözü marifetin zirvesini gösterir: “Allah’ı bilmede aczini bilmek, Allah’ı bilmektir.”

Evet, Allah’ı hakkıyla ancak kendisi bilir. Onun azameti sonsuzdur. O; Her şeyin dizgini elinde, her şeyin hazinesi yanında, her şeyin yanında nâzır, her mekânda hâzır; mekândan münezzeh, aczden müberra, kusurdan mukaddes, noksandan muallâ bir **Kadir-i Zülcelâl, Rahîm-i Zülcemâl, Hakîm-i Zülkemâl’dir.**

Bir insan yıllarca bir şehrin adını duyar ama hiç gitmemiştir. “Biliyorum.” der. Oysa bilmez. Allah hakkında da çoğu zaman böyle bir malûmiyet vardır: isim bilinir ama Zât tanınmaz.

“Deniz nedir?” “Fatih Sultan Mehmet kimdir?” Eğer bilgi kelime seviyesinde kalırsa, bu bilmek değildir. Bilmek; bir şeyin sadece adını işitmek değil, mahiyetini, özelliklerini, eserlerini, neticelerini idrak etmektir.

Sırf işitmek → bilmek değildir. Sırf tasdik etmek → bilmek değildir. Sırf ezberlemek → hiç değildir.

Gerçek bilmek; zihinle idrak, kalple tasdik, akıl ile delili görmek, şuur ile yerleştirmektir.

Akıl Allah’ın varlığını bilir; fakat mahiyetini bilemez. Henüz kendi mahiyetini bile tam anlayamamış olan insan aklının, Allah’ın zâtını kuşatmaya kalkışması onu çıkmaza sürükler. Çünkü akıl neyi tasavvur ederse etsin, o tasavvur kendi mahsulüdür; mahlûktur.

İnsan ancak mahlûkatı tefekkür edebilir; Hâlık’ın zâtını değil. O’nun kutsî mahiyetini ancak kendisi bilir. Üstelik akıl henüz kendini bile çözememiştir. Nasıl çalışır? Bilgiyi nasıl işler? Hâfızayla nasıl irtibat kurar? Sonuçları nereye ve nasıl kaydeder?

Ne göz her şeyi görür, ne kulak her sesi işitir, ne akıl her şeyi anlar. Akıl da mahlûktur. Sınırlıdır. Henüz bir hücreyi tam izah edememiş, genin sırlarını bütünüyle çözememiş, galaksilerin hududunu çizememiştir. Mahlûkat dairesini dahi kuşatamayan bir akıl, nasıl olur da Hâlık’ın zâtını ihâta etmeye kalkışır?

Bir temsile bakalım: Gözümüzü, kulağımızı, kalbimizi, ciğerimizi bir an için şuurlu farz edelim ve onlara “Ruhu nasıl bilirsiniz?” diye soralım. Şuurunu yerinde olanları şöyle derdi:

“O hepimizi idare eden, hiçbirimize benzemeyen bir varlıktır. Onu neye benzetsek hata ederiz. Onun hakkında ne konuşsak eksik kalır.”

İşte mahlûkun Hâlık karşısındaki hâli budur. Resûlullah (asm.) Allah’ın zâtı hakkında tefekküre dalmanın tehlikesini haber vermiştir. Çünkü aklın tasavvur ettiği her şey mahlûktur. Hayalin ulaştığı her şekil mahlûktur. Hafızanın aldığı her suret mahlûktur. Mahlûk terazisiyle Hâlık tartılamaz.

Menkûr olur ...

Her vicdan sahibi, bu kâinatı ve içindeki sayısız varlığı bir Zât’ın idare ettiğini hisseder. Bu fitrî his tatmin edilmediğinde, insan sapar. Kimi güneşe, kimi ateşe, kimi nehre, kimi yıldızlara, kimi bir sığıra ulûhiyet isnat eder. Kimi de insanı ilahlaştırır; teslis gibi batıl inançlara sapar.

Çünkü insan, mutlak olanı arar. Ama onu yanlış yerde ararsa dalalete düşer. Hakiki marifet ise şudur: Allah’ın zâtını tasavvur etmeye kalkışmadan; eserlerinden, fiillerinden, isimlerinden O’nu tanımak. Zâtını ihâta etmeye çalışmadan; azametini idrak etmek.

Ve en sonunda şunu diyebilmek: “Ben Seni bilemedim. Ama senin her şeyi bildiğini biliyorum.” İşte marifetin başlangıcı budur.

Maahâzâ o unvan ile fehme gelen mana, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak Zat-ı Akdes’i mûlahaza için bir nevi unvandır.

Malûm ve maruf unvanıyla bakarsan mesela dersin Ben Rahmanı biliyorum. fehme gelen mana, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak Zat-ı Akdes’i mûlahaza için bir nevi unvandır.

“**Ben Rahman’ı biliyorum**” dediğinde, zihninde beliren “rahmet”, insani ölçekte, sınırlı, küçük, alışıldık bir rahmet tasavvurudur. Ama Allah’ın **Rahman ismi**: sonsuzdur, sınırsızdır, her zerreyi kuşatır, bütün canlıları bir anda rızıklandırır, hiçbir karşılık beklemez. Senin zihnine gelen mana ise — buna kıyasla — **bir damla** gibidir.

Bu isimler (Rahman, Rahîm, Aziz, Hakîm...) Allah’ın Zâtını anlamak için **birer kapı, birer işaret, bir başlangıç noktasıdır**. Ama Zât’ın kendisi değildir. “Rahman” kelimesini duyduğunda, ilk anladığın mana, Allah’ın rahmetinin mutlak genişliğini taşıyamaz.

Bu kelime sadece seni Allah’ın rahmetini düşünmeye götüren bir kapı olur. Yani “Rahman”

kelimesi seni Zât'a **yönlendirir**, ama Zât'ın sonsuz hakikatini **kuşatamaz**.

“Hâlbuki Allah'ı bilmek, bütün kâinata ihata eden rububiyetine ve zerrelere yıldızlara kadar cüz'î ve küllî her şey onun kabza-i tasarrufunda ve kudret ve iradesiyle olduğuna kat'î iman etmek ve mülkünde hiçbir şeriki olmadığına ve 'Lâ ilahe illallah' kelime-i kudsiyesine, hakikatlarına iman etmek, kalben tasdik etmekle olur. Yoksa 'Bir Allah var' deyip, bütün mülkünü esbaba ve tabiata taksim etmek ve onlara isnad etmek, -haşa- hadsiz şerikleri hükmünde esbabı merci' tanımak ve herşeyin yanında hazır irade ve ilmini bilmemek ve şiddetli emirlerini tanımamak ve sıfatlarını ve gönderdiği elçilerini, peygamberlerini bilmemek, elbette hiçbir cihette Allah'a iman hakikatı onda yoktur. Belki küfr-ü mutlaktaki manevî cehennemün dünyevî tazibinden kendini bir derece teselliye almak için o sözleri söyler.” *Emirdağ Lahikası*

Kur'ân bu tehlikeyi şöyle haber verir:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

“Kim Rahman'ın zikrinden yüz çevirirse, ona bir şeytan musallat ederiz; artık o, onun yakın arkadaşı olur.”

وَأَنَّهُمْ لَيَصِدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ

“Ve şüphesiz şeytanlar onları yoldan alıkoyarlar; fakat onlar kendilerini hidayette zannederler.”

(Zuhruf 36-37)

Rahman'ı anmadan yaşamak, rahmeti sebeplere vermek, rububiyeti dağıtmak, tasarrufu taksim etmek de bir çeşit yüz çevirmektir.

Ve en tehlikelisi şudur: İnsan sapar ama kendini hidayette zanneder. İşte “malûm ve maruf” tehlikesi burada başlar. İsim bilinir. Ama rububiyet tasdik edilmez. Kelime söylenir. Ama hakikat kalbe inmez.

Amma Cenab-ı Hakk'a mevcud-u meçhul unvanıyla bakılırsa marufiyet şuâları bir derece tebarüz eder.

Burada çok ince ama çok büyük bir kapı açılıyor. İsimleri “biliyorum” diyerek daraltmak mı; yoksa “vardır ama mahiyeti bilinmez” diyerek sonsuzluğa bırakmak mı? İşte marifetin yükseldiği yer burasıdır.

Mevcud-u Meçhul Nazarı

“Amma Cenâb-ı Hakk’a mevcud-u meçhul unvanıyla bakılırsa marufiyet şuaları bir derece tebarüz eder.”

Yani Allah’a: **“Varlığı şüphesizdir; fakat mahiyeti bilinmez.”** şeklinde bakarsan, marifetin ışıkları parlamaya başlar. Çünkü bu bakış: Zihindeki alışılmış, küçültülmüş Allah tasavvurunu kırar. İnsanı kalıplardan kurtarır. Sonsuzluğu kabul etmeye mecbur eder.

“Allah vardır ama nasıl olduğu bilinmez.” dediğin anda, artık O’nu insani ölçülere hapsetmezsin. İşte o zaman marifet büyür.

Ve kâinatta tecelli eden sıfât-ı mutlaka-i muhita ile bu mevsufun o unvandan tulû etmesi ağır gelmez.

Yani Allah’ın sıfatlarının mutlak ve kuşatıcı olduğunu kabul ettiğin için, kâinattaki muazzam işler sana ağır gelmez. Bilakis dersin ki: “Böyle bir Zât elbette böyle işler yapar.” Eğer sıfatı sınırlarsan, fiil ağır gelir. Sıfatı mutlak kabul edersen, fiil kolaylaşır.

İsimler üzerinden meseleye bakalım.

Rahîm ismi üzerinden başlayalım.

Malûm–maruf bakışla kişi şöyle der: “Allah Rahîm’dir, biliyorum.”

Fakat zihnin anladığı rahmet, insani ölçekte bir merhamettir. Bir annenin şefkati kadar... Bir insanın affı kadar... Tecrübe edilmiş, sınırlı, kayıtlı bir merhamet tasavvurudur bu. Böyle olunca rahmet daralır. Sonsuz olan, zihindeki kalıplara sığdırılır.

Oysa mevcud-u meçhul bakışla kişi şöyle der: “Allah Rahîm’dir; merhameti vardır ama mahiyeti bilinmez.”

İşte bu noktada rahmet büyür. Anne şefkati, rızıkların akışı, kalplerin yumuşaması, hayatın devamı... Bütün bu tecelliler sonsuz bir Rahîm’e nispet edildiğinde akla ağır gelmez. Çünkü O’nun merhameti mutlak ve kuşatıcıdır; insanî ölçülerle sınırlanamaz.

Semî’ ismine bakalım.

Malûm–maruf bakışla: “Allah işitir, biliyorum.”

Zihin bunu kulağa benzer bir işitme gibi düşünür. İşitme, organla, titreşimle, mesafeyle sınırlı bir fiil olarak tasavvur edilir. Bu ise Allah'ı mahlûka benzetmeye yaklaşan dar bir anlayıştır.

Fakat mevcud-u meçhul bakışla denir ki: "Allah Semî'dir; işitmesi vardır ama nasıl olduğu bilinmez."

Bu bakışta milyarlarca duanın aynı anda işitilmesi, fısıltıların, kalpten geçenlerin, sessiz yakarışların duyulması akla ağır gelmez. Çünkü O'nun işitmesi zaman ve mekân kayıtlarına tâbi değildir. Mutlaktır, kuşatıcıdır.

Basîr ismi de böyledir.

Malûm-maruf bakışta: "Allah görür, biliyorum."

Bu ifade çoğu zaman insan gözüne kıyaslanan bir görme tasavvuru doğurur. Görmek, ışığa, mesafeye, açığa bağlı bir fiil gibi düşünülür. Böylece ilâhî görme daraltılır.

Hâlbuki mevcud-u meçhul nazarıyla: "Allah Basîr'dir; görmesi vardır ama mahiyeti bilinmez." denir.

Bu nazarla karanlıkta yürüyen bir karınca, okyanusun dibindeki bir balık, kalpteki niyet, gözden saklanan bir düşünce... Hepsinin görülmesi akla ağır gelmez. Çünkü O'nun görmesi mutlak ve her şeyi kuşatıcıdır.

Ehad ismi ise meselenin merkezidir.

Malûm-maruf bakışta kişi şöyle der: "Allah tektir, biliyorum."

Fakat bu "tek" kavramı çoğu zaman sayısal bir birlik gibi anlaşılır. Bir elma gibi, bir insan gibi, bir sayı gibi... Böyle bir anlayış, Allah'ın birliğini mahlûk birliğine indirger.

Mevcud-u meçhul bakışta ise denir ki: "Allah Ehad'dir; varlığı birdir, benzeri yoktur; mahiyetini akıl kavrayamaz."

O yegâne birdir. Şeriksizdir. Bölünmezdir. Ondandır gayrisi mahlûktur. Ondandır başkası mümkün olandır. O'ndan başka bütün "birler" sayı olarak birdir; yaratılmıştır, sınırlıdır, mümkündür. Fakat O'nun birliği mahlûk birliği gibi değildir.

Netice şudur: Malûm-maruf bakışta isim bilinir ama hakikat daralır. Mevcud-u meçhul bakışta isim bir kapı olur ve sonsuzluk açılır.

Birinci bakış Allah'ı zihne indirir. İkinci bakış zihni Allah'ın azameti karşısında indirir.

Birinci bakışta fiiller ağır gelir. İkinci bakışta insan şöyle der:

"Böyle bir Zât elbette böyle yapar." İşte marifetin şuâları burada parlar. Ve insan şunu idrak eder: Ben O'nu kuşatamam. Ama O her şeyi kuşatır. Ben O'nun mahiyetini bilemem. Ama

O'nun varlığı apaçıktır. Ve kalp řu teslimiyete ulaşır:

“Subhâneke mâ arefnâke hakka ma'rifetike.”